

Якщо ж черпають свою раціональність з світа реальних речей. Якщо więc nie są one związane z tym, co realnie istnieje, tracą swój racjonalny charakter.

Łagodniejszą formą rozbijania języka pojmowanego jako system znakowy jest zaakcentowanie w nim roli struktur syntaktycznej i pragmatycznej. Dochodzi wówczas do subiektywizacji języka. Proces ten znajduje właściwe dla siebie podłoże w filozoficznym subiektywizmie, który narastał wraz z utrwalaniem się mentalistycznego paradygmatu uprawiania filozofii¹. Efektem tego procesu jest odłączenie funkcji znaczenia wyrażen językowych ze strukturą syntaktyczną języka. Znaczenie wyrażen językowych jest pojmowane wówczas jako rola, jaką dany znak językowy pełni w systemie znakowym. Funkcja znaczenia znaku językowego to jego odwołanie do innych znaków językowych.

Tymczasem w języku naturalnym, do którego odwołuje się filozofia klasyczna w konstruowaniu języka filozoficznego, wyrażenia językowe nabierają znaczenia w efekcie współtworzenia znakowego stosunku semantycznego. Język ma wtedy charakter przedmiotowy. A jego właściwą funkcją jest funkcja kognitywna. Będąc systemem znaków umownych wyraża poznana i zawartą w podmiotowych znakach formalnych treść, przez co przydaje tej treści obiektywnego charakteru. Tak skonstruowany język przyczynia się do rozwoju wiedzy, bowiem wprowadza badaczy w aktualny stan wiedzy przedmiotowej, ale przede wszystkim naprowadza ich na poznawanie rzeczy.

Przygotowała do redakcji 18.01.11

УДК 165.241

Justyna Stecko

Жешувская Политехника (Польша)

KATEGORIA ZAUFANIA JAKO ELEMENT SPOŁECZNEGO ŻYCIA ETYCZNEGO

Протягом кількох останніх десятиліть поняття довіри знову виникло в полі зацікавленості багатьох наук, у тому числі психології, соціології, економіки, маркетингу, а також філософії. Розглянуто проблематику довіри як надзвичайно важливого елемента суспільного життя. Авторка робить спробу показати прекурсорів цього поняття і його визначення, а також звертає особливу увагу на етичну перспективу явища довіри та консеквенції, що з цього виникають. Підсумуванням праці є результати дослідження суспільної довіри, проведеного у Польщі в 2010 році.

Ключові слова: суспільна довіра, культура довіри, суспільний договір, етика.

На протяжении нескольких последних лет понятие доверия снова появилось в поле заинтересованности многих наук, в т. ч. психологии, социологии, экономики, маркетинга и философии. Статья поднимает проблематику доверия как исключительно важного элемента общественной жизни. В работе предпринята попытка показать прекурсоров этого понятия, как и его дефиниции. Особое внимание автор обращает на этическую перспективу явления доверия, а также вытекающие из этого последствия. Работу подытоживают результаты исследования общественного доверия, проведенного в Польше в 2010 году.

Ключевые слова: общественное доверие, культура доверия, общественный договор, этика.

In the last decade the notion of trust appeared again in many areas of study such as psychology, sociology, economy, marketing and also philosophy. The article conveys the notion of trust as a very important element of life in the society. The article includes the precursors of this notion as well as it attempts to define the concept. The author pays particular attention at ethical side of the

¹ Na temat mentalistycznego paradygmatu uprawiania filozofii zob. H. Schnädelbach, *Filozofia...* – S. 79–89.

notion of trust and consequences of that. The conclusion of the article is based on the results of the research for social trust in Poland in the year 2010.

Keywords: public trust, culture of trust, the public contract, ethics.

Wprowadzenie. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat, pojęcie zaufania pojawiło się na nowo w polu zainteresowania wielu nauk, m.in. psychologii, socjologii, ekonomii, marketingu, jak również filozofii. Niezależnie od różnic metodologicznych, jakie cechuje podejście tak różnych nauk, na uwagę zasługuje fakt, że większość autorów reprezentujących różne dziedziny podziela przekonanie, iż zaufanie jest niezbędne do budowania trwałych relacji społecznych. Rzeczywistość dynamicznych interakcji międzyludzkich, ciągłych zmian a zarazem gęstej sieci powiązań wymusza pewien rodzaj zaufania. Piotr Sztompka wprost mówi o kulturze zaufania¹, w przeciwieństwie do kultury nieufności i cynizmu. Zainteresowanie budzi również fakt, iż zauważalna jest korelacja pomiędzy postawą wobec zaufania a wzrostem ekonomicznym w społecznościach. Fukuyama analizując historyczne dane wnioskuje, iż kultury w których charakterystyczna jest duża rola zaufania wykazują tendencję do osiągnięcia wyższego ogólnego wyniku ekonomicznego w porównaniu z krajami o niskim indeksie zaufania². Knack i Keefer potwierdzili na drodze empirycznych badań prawdziwość tezy Fukuyamy³. Wydaje się więc, że kategoria zaufania jest ważna nie tylko w kontekście komfortu życia społecznego, ale również wyników ekonomicznych. Nie do przecenienia jest znaczenie zaufania jako czynnika wspomagającego efektywność funkcjonowania systemu gospodarczego. Im wyższy poziom zaufania, tym mniej środków trzeba przeznaczyć na kontrolę i zabezpieczenia warunków realizacji umów czy kontraktów. Proces wymiany ekonomicznej, jak powszechnie wiadomo odbywa się w czasie. Brak zaufania pomiędzy uczestnikami realizacji kontraktu stwarza potrzebę zawierania umów o skomplikowanych warunkach, niejednokrotnie konstruowanych przez kosztownych prawników. W konsekwencji, zwiększa się czas oczekiwania i koszt transakcji⁴. Ciekawym aspektem jest również istota zaufania konsumentkiego. Jak wskazuje m.in. Lewicka – Strzałecka, zaufanie konsumenta do firmy a więc subiektywne przekonanie, że firma nie wykorzysta swojej przewagi by działać na jego niekorzyść, jest czynnikiem mającym istotny wpływ na jego decyzje i stanowi ważne kryterium wyboru⁵. Jak widać zaufanie jawi się nam jako pojęcie wieloaspektowe i wielopoziomowe. Stąd warto głębiej zastanowić się nad jego znaczeniem.

Geneza pojęcia zaufania społecznego. Prekursorów kategorii zaufania możemy poszukiwać już w czasach starożytnych. Koncepcja państwa platońskiego nie byłaby możliwa bez elementarnego zaufania do władcy. Arystoteles, który bywa w literaturze określany pierwszym etykiem biznesu, zwraca uwagę na rozwagę i roztropność, które sprzyjają etycznym zachowaniom i zaufaniu w życiu społeczności⁶. Jednak szczególną uwagę, rozważając problematykę zaufania, należy zwrócić na czasy

¹ Kultura zaufania to rozpowszechnione w społeczeństwie reguły, które nakazują traktować zaufanie i wiarygodność jako wartości, a ufność wobec innych i wywiązywanie się ze zobowiązań jako normy właściwego postępowania. P. Sztompka, *Zaufanie fundament społeczeństwa*. – Kraków, 2007. – S. 300.

² Por. F. Fukuyama *Zaufanie... op. cit.*

³ S. Knack & P. Keefer, *Does Social Capital Have an Economic Payoff? A cross-country investigation*. Quarterly Journal of Economics 1997, 112 (4), 1251-1288., cyt za W.M. Grudzewski, I. K. Hejduk, A. Sankowska, M. Wańtuchowicz, *Zarządzanie zaufaniem w organizacjach wirtualnych*. – Warszawa, 2007. – S. 29.

⁴ Por. A. Lewicka-Strzałecka, *Zaufanie w relacji konsument-biznes // Prakseologia*. – 2003. – № 143.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Por. Arystoteles, *Etyka nikomachejska*. Por. także „Bez zaufania również nie ma żadnej stałej przyjaźni, a zaufanie przychodzi z czasem. Bo powinno się je poddać próbie, jak mówi Teognis”. Arystoteles, *Etyka Eudemejska*. – Warszawa, 1977. – S. 61. Dalej zaś Arystoteles pisze «(...)którzy są dobrzy i godni zaufania zawierają układy».

niezwożytne, w szczególności zaś na koncepcję Hobbesa, Locke'a, Huma¹ a nawet Kanta. W doktrynie Hobbesa, państwo ustanowione jest poprzez umowę, która zobowiązuje przyszłych obywateli do przestrzegania zasad wyznaczonych przez suwerena. Umowa jest efektem nie tylko strachu przed konsekwencjami stanu naturalnego, ale również zaufania do władzy. Człowiek (...) musi nauczyć się ufać, bowiem *zufanie jest więzią, na której opierają się pakt*². Nieufność to jedna z cech hipotetycznego stanu dzikości, w którym kontakty z innymi ludźmi były przypadkowe i nietrwale. Na aspekt zaufania Hobbes zwraca również uwagę w Katalogu Praw Natury. *Czwarte prawo natury³, ma na celu, aby ten, kto kierując się zaufaniem pierwszy oddał usługę, z racji swego pierwszeństwa nie znalazł się w gorszej sytuacji. Żąda ono, by przyjmujący dobrodziejstwo wszelkimi siłami starał się, aby ten, kto dobrodziejstwo wyświadczył, nie znalazł zasadnego powodu, wyżałować swego gestu. Łamanie tego prawa skutkuje tym, iż podważony zostaje sens czynności i zaufania, bez których nie ustanie wojna. Przekroczenie tego prawa nazywa się niewdzięcznością⁴*. John Locke zdecydowanie inaczej spoglądał na naturę człowieka. *Somo homini lupus* zostało «zastąpione» przez *tabula rasa*. Mimo jednak, iż zupełnie inna koncepcja natury ludzkiej, tutaj również pojawia się kategoria zaufania jako ważnego elementu życia społecznego. Locke w *Dwóch traktatach o rządzie* pisze: *choć w ukonstytuowanej wspólnocie kierującej się własnymi zasadami i działającej zgodnie z własną naturą, to znaczy dla zachowania społeczności, może istnieć tylko jedna najwyższa władza, którą jest legislatywa, a wszystkie pozostałe władze są i muszą być jej podporządkowane, to legislatywa jest tylko powierzona władzą by działać dla pewnych celów. Lud posiada nadal najwyższą władzę usunięcia lub zmiany legislatywy, kiedy uzna, że władza ta działa niezgodnie z pokładanym w niej zaufaniem. Każda władza powierzona w określonym celu jest przez ten cel ograniczona. Stąd też, jeśli cel ten będzie kiedykolwiek przez nią jawnie zaniewany lub gwałcony, nastąpi utrata zaufania, a władza powróci do rąk tych, którzy ją nadali⁵*. Również David Hume wskazuje na trwałość stosunków i wynikające z nich zaufanie, jako podstawę życia społeczno-politycznego. Stałość w przyjaźni, przywiązanie i życzliwość są godne pochwały. Są również warunkiem koniecznym utrzymania zaufania i wzajemnego porozumienia w społeczeństwie⁶. W tym miejscu warto zwrócić także uwagę na myśl Immanuela Kanta. On sam wprost o zaufaniu mówił niewiele – fragmenty wskazujące na zalety takiego zachowania możemy odnaleźć w dziele *O wiecznym pokoju*⁷. Kant wskazuje kategorię zaufania jako podstawę pozwalającą na budowanie pokoju między państwami. Ważniejszym jednak dla tegoż zagadnienia wydaje się być imperatyw kategoryczny, który jak wiadomo brzmi: *Postępuj wedle takich tylko zasad, co do których możesz jednocześnie chcieć, żeby stały się prawem*

¹ O różnych aspektach zaufania, które mają znaczenie dla współczesnego liberalizmu pisze m.in. Ch. H. Anderson, *Hobbes, Locke, and Hume on Trust & The Education of the Passions*: *The New England Journal of Political Science*. – 2003. – Vol. – S. 52–80.

² T. Hobbes, *Elementy filozofii*, T. II // PWN, 1956. – S. 229.

³ W *Elementach filozofii* – trzecie, T. Hobbes, *Elementy ... op.cit.* – S. 241.

⁴ T. Hobbes, *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, PWN PWN 1954, s. 133.

⁵ J. Locke. *Dwa traktaty o rządzie. Traktat drugi*, Warszawa 1992, paragraf 149. Również dalej Locke pisze o zaufaniu w paragrafie 222, *Kiedykolwiek więc legislatywa będzie naruszyć tę fundamentalną zasadę społeczeństwa albo na skutek ambicji, korupcji, szaleństwa czy strachu będzie próbować porwać się na nią sama, albo też złoży w czyjeś ręce absolutną władzę nad życiem, wolnością i majątkiem ludu, tym samym zawiedzie pokładane w niej zaufanie oraz utraci władzę, przekazaną przez lud w jej ręce dla zupełnie innych celów. Władza powróci znów do ludu, który jest teraz uprawniony do odzyskania swej pierwotnej wolności, a przez ustanowienie nowej legislatywy (takiej, jaką uzna za stosowną) do zapewnienia sobie własnej ochrony i bezpieczeństwa, co stanowi cel, dla którego ludzie są w społeczeństwie.*

⁶ D. Hume. *Traktat o naturze ludzkiej*, cyt. za R. Hardin, *Zufanie*, tłum. A. Gruba. – Warszawa 2009, – S. 28.

⁷ Por. I. Kant. *O wiecznym pokoju. Zarys filozoficzny*, tłum. F. Przybylak. – Wrocław, 1995.

*powszechnym*¹. Mimo, iż jest to jedyny imperatyw moralny, jaki przyjmuje Kant, to jego uniwersalność jest nie do przecenienia. Wydaje się, że jedną z zasad, które mogą przyjąć status powszechnego prawa jest właśnie zaufanie. Warto spojrzeć na zaufanie i idącą za nim przychylność a nawet życzliwość jako jeden z wymogów moralnych człowieczeństwa.

Współczesne ujęcie. Współcześnie spotykamy się z wielorakim ujęciem problematyki zaufania, jest ono efektem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych. Na potrzebę referatu opracowano przegląd definicji na podstawie *Zarządzania zaufaniem w organizacjach wirtualnych*, oraz *Zaufania* Piotra Sztompki.

Tabela 1

Przeгляд wybranych definicji zaufania według dyscyplin naukowych

PSYCHOLOGIA I SOCJOLOGIA	
Rotter (1967&1980)	Ogólne oczekiwanie jednostki, iż słowo, obietnica, ustne lub pisemne przyrzeczenie innej jednostki lub grupy jest wiarygodne.
Griffin (1967)	Poleganie na zachowaniu osoby w celu osiągnięcia pożądanego, ale niepewnego celu w sytuacji ryzykownej.
Larzelere&Huston (1980)	Zaufanie to poziom, do którego dana osoba wierzy w życzliwość i uczciwość drugiej osoby (osób).
Cook&Wall (1980)	Stopień do którego dana osoba jest chętna przypisywać innym dobre intencje, wierzyć w słowa i działania innych ludzi.
Pruitt&Carnevale (1993)	Oczekiwanie, że dana strona będzie współpracować w przyszłości.
Misztal (1996)	Wiara, że rezultaty czyichś zamierzonych działań będą właściwe z naszego punktu widzenia.
Lin (2001)	Przekonanie czy oczekiwanie, że partner weźmie pod uwagę nasze interesy w toku wymiany.
Yamagishi (2002)	Oczekiwanie korzystnego zachowania ze strony kogoś w społecznie niepewnej sytuacji, oparte na wiedzy o jego skłonnościach (w tym jego uczuciach wobec partnera)
Tilly (2005)	Polega na poddawaniu cennych dla nas wartości ryzyku złej woli, błędów czy niepowodzeń innych ludzi.
Sztompka (2007)	Jest zakładem podejmowanym na temat niepewnych, przyszłych działań innych ludzi.
ZARZĄDZANIE	
Gambetta (1988)	Prawdopodobieństwo, że osoba, z którą współpracujemy wykona odpowiednio powierzone zadanie lub że co najmniej jej działania nie będą szkodliwe na tyle, by konieczne było zerwanie z nią współpracy.
Mishra&Morrissey (1990)	Gotowość do współpracy oparta na wierze, iż ta druga strona jest kompetentna, otwarta, troskliwa i odpowiedzialna.
Carnevale & Werschler (1992)	Oczekiwanie etycznego, uczciwego, niegroźnego zachowania i troski o prawa innych.
Fukuyama (1995)	Oczekiwanie, że strony danego środowiska, odnośnie do uczciwego, obopólnego, powtarzalnego zachowania oparte na powszechnie akceptowanych przez część członków takiego środowiska normach.
Shockley-Zalabak, Ellis, & Cesaria	Wiara organizacji, oparta na zaobserwowanej kulturze i sposobie komunikacji podczas działania i w relacjach z innymi, że inna jednostka, grupa czy też organizacja jest kompetentna, otwarta, uczciwa, zainteresowana, solidna oraz że identyfikuje się ze wspólnymi celami, normami i wartościami
MARKETING	
Anderson & Narus (1990)	Przekonanie firmy, iż inna firma podejmie działania prowadzące do pozytywnych rezultatów dla obu firm i nie podejmuje działań o negatywnych konsekwencjach.

¹ I. Kant. *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg // PWN. – Warszawa, 1971. – S. 51.

Johnson & Hunt (1994)	Gdy strona ma zaufanie w wiarygodność i uczciwość swojego partnera wymiany.
Sanja-Ballester, Munu- man, & Yague - Ballester	Uczucie bezpieczeństwa doświadczane przez konsumenta w jego interakcji z marką, które opiera się na przeświadczeniu, iż marka ta jest niezawodna i odpowiedzialna za interes oraz dobro konsumenta.
ZACHOWANIA ORGANIZACYJNE	
Johnson (1986)	Cały zespół oczekiwań wspólny dla wszystkich stron zaangażowanych w wymianę.
Johnson & Stahle (2000)	Oczekiwanie aktora gry (wymiany) rynkowej w zakresie kompetencji, dobrej woli oraz postępowania.
Johnson, McEvily, & Johnson (1998)	Oczekiwania co do uczestnika, że (1) wypełni swoje obowiązki, (2) będzie zachowywał się w przewidywalny sposób, (3) będzie działał i negocjował uczciwie nawet wtedy, gdy może zachować się w sposób oportunistyczny.
PUBLIC RELATIONS	
Johnson, Seshandri & Lee (1998)	Postrzegane kompetencje, uczciwość, konsekwencja, dobra wola, poufność i przewidywanie, co do tego, że inni będą w działaniu raczej wspierać niż eksploatować drugą stronę.
Johnson & Hon (1999)	Poziom polegania jednej strony na drugiej stronie i chęć otwartej postawy wobec drugiej strony.
SYSTEMY INFORMACYJNE	
Johnson (1999)	Zaufanie w relację biznesową. Definicja zawiera w sobie ryzyko i koncentruje się na relacjach związanych z komputerami, telekomunikacją, kreowaniem więzi zaufania (bezpieczeństwo, uczciwość, przestrzeganie praw konsumenta, kontrakty, prywatność, reputacja, marka, wzajemne zainteresowanie).
Johnson i Pavlou (2002)	Subiektywne prawdopodobieństwo, za pomocą którego członkowie organizacji oceniają kolektywnie, czy dana transakcja zostanie zawarta.

Opracowano na podstawie W.M. Grudzewski, I.K. Hejduk, A. Sankowska, M. Wańtuchowicz¹, oraz P. Sztopka².

W definicjach tych pojawiają się pojęcia charakteryzujące owo zaufanie, są to: wiarygodność, dobra wola, życzliwość, jak również kompetencje i przewidywalność. W większości definicje te wskazują na człowieka jako źródło zaufania, zdecydowana mniejszość z zaprezentowanych odnosi się do drugiej strony – do życia społecznego i ekonomicznego, gdzie zaufanie związane jest z realizacją określonych celów³. Wskazując na człowieka, jako podmiot zaufania, nie pomijają aspekt, który wydaje się być kluczowy nie tylko dla tego artykułu, ale również dla kategorii zaufania – czyli podłoże etyczne. Na etyczną perspektywę tematyki zaufania wskazywało wielu autorów. Zdaniem Graffa jest ono nieodwracalnie związane z tym co dobre i szlachetne w człowieku⁴, zdaniem Podrez dotyczy całego szeregu działań, dóbr i wartości⁵, Fukuyama uważa, że rodzi się ono, kiedy wspólnota dzieli ze sobą zespół wartości moralnych⁶, zaś zdaniem Sztompki to właśnie pomost do niepewnego przyszłego świata, w którym centralną rolę odgrywają

¹ W. M. Grudzewski, I. K. Hejduk, A. Sankowska, M. Wańtuchowicz, *Zarządzanie... op. cit.* – s. 33–35.

² P. Sztopka, *Zaufanie... op. cit.* – S. 70.

³ Na obie płaszczyzny zwraca uwagę R. Wiśniewski, *Ontologia zaufania w biznesie*, w: *Etyczny wymiar przekształceń gospodarczych w Polsce*, pod red. A. Węgrzycki. – Kraków, 1996. – s. 100–101. Por. także *Etyka biznesu...* pod red. Gasparski. – Warszawa, 1999. – S. 44, Wiśniewski wyróżnia dwa rodzaje zaufania: elementarne i szczegółowe (pozyskane).

⁴ G. Graff, *Etyczne aspekty zaufania* // *Prakseologia*. – 2003. – № 143. – S. 102.

⁵ E. Podrez, *Aksjologiczne i normatywne aspekty zaufania* // *Prakseologia*. – 2003. – № 143. – s. 87.

⁶ F. Fukuyama, *Zaufanie... op. cit.*

*inni ludzie, którzy będą dla mnie użyteczni, pomocni, życzliwi, uczciwi i lojalni.*¹ Niektóre z wymienionych opisów wprost zwracają uwagę na normatywny i aksjologiczny aspekt zaufania. Wielu autorów kategorię zaufania rozważa w sferze zainteresowań religijnych. M.in. Graff zauważa, że dotychczas *zaufanie jako problem etyczny pozostawał poza sferą zainteresowań teologii moralnej*². Stawiając tezę, iż w myśli chrześcijańskiej pojawia się swoistego rodzaju obowiązek zaufania, zastanawia się czy wzorem Chrystusa – wszyscy powinni stać się beneficjentami naszego zaufania. Definiując zaufanie jako życzliwe wyjście naprzeciw drugiego człowieka, będące wyrazem dobrej woli, gotowości do porozumienia, gestem wstępnej akceptacji³, jako swoistego rodzaju porozumienie i dialog, zauważa, iż jest ono możliwe także we współczesnym świecie⁴. Również w pozostałych największych religiach świata możemy odnaleźć kategorię zaufania jako podstawę etycznego życia społecznego⁵.

Zaufanie społeczne Polsce. Badania przeprowadzone w Polsce w 2010 roku⁶ pokazują duży potencjał zaufania Polaków, szczególnie w sferze prywatnej. Stosunki między osobami, które łączy pokrewieństwo, sąsiedztwo, znajomość, wspólna praca czy nawet więzi parafialne, zwykle opierają się na zaufaniu. 96% respondentów ufa swojej najbliższej rodzinie, aż 90% także znajomym. W porównaniu z danymi z badań przeprowadzonych w latach 2002–2010 wynika, iż poziom zaufania w sferze prywatnej jest w miarę stabilny⁷. Pomimo imponującego zaufania w sferze prywatnej, respondenci opowiadają się raczej za zachowaniem ostrożności w stosunkach z ludźmi z dalszego otoczenia. Aż 72% badanych zwraca uwagę, na potrzebę bycia ostrożnym w kontaktach z innymi. Jedynie co czwarty ankietowany uważa, że «większości można ufać». Co ciekawe, odsetek ten jest wyższy niż odnotowany w latach 2002–2006⁸. W badaniach tych ujawniła się ciekawa korelacja: deklarowanego zaufania z osiąganymi dochodami. Ponad połowa badanych, osiągająca dochód netto powyżej 1500 zł na osobę w gospodarstwie domowym, uważa, że większości ludzi można ufać. Większa otwartość na innych wiąże się także z kategorią wyższego wykształcenia, lepszej pozycji zawodowej czy miejscem zamieszkania. Pomimo ograniczonego zaufania w relacjach z innymi, zaufanie do instytucji życia publicznego i organizacji funkcjonujących w społeczeństwie jest wciąż dość wysokie. Szczególnie dużym zaufaniem społecznym Polaków cieszą się niezmiennie organizacje charytatywne. Zdecydowana większość badanych ufa Wielkiej Orkiestrze Świątecznej Pomocy (88%), Caritasowi (82%) i PCK (78%). Inne instytucje publiczne darzone przez Polaków dużym zaufaniem, to Kościół rzymskokatolicki (ufa mu 78% ankietowanych), wojsko (76%), harcerstwo (68%), policja (63%), Unia Europejska (60%), ONZ (60%) oraz NATO (59%). Ponad połowa badanych ma zaufanie do władz lokalnych swojego miasta/gminy (55%), a także do Rzecznika Praw Obywatelskich (55%) oraz Instytutu Pamięci Narodowej (51%). Nieco mniejsze zaufanie społeczne wzbudzają: telewizja (47%), sądy (44%) i urzędnicy administracji publicznej (42%). Znacznie gorzej jest z pozostałymi instytucjami ocenianymi pod względem zaufania. Tylko mniej więcej co trzeci ankietowany ufa gazetom (37%), Kościołom innym niż rzymskokatolicki (36%), dużym korporacjom (35%) oraz rządowi (31%). Jedna czwarta respondentów (26%)

¹ P. Sztopka, *Zaufanie...* op. cit. – S. 72.

² G. Graff, *Czy istnieje cnota zaufania?* // Przegląd Powszechny. – 2001. – № 12. – S. 311.

³ *Ibidem*, s. 311.

⁴ Por. pojęcie człowieczeństwa słuchania u Karla Barth, *Podstawowa forma człowieczeństwa, człowieczeństwa*, w: *Filozofia dialogu*, opr. B. Baran. – Kraków, 1991.

⁵ W. M. Grudzewski, I. K. Hejduk, A. Sankowska, M. Wańtuchowicz, *Zarządzanie...*, op. cit. – S. 18–24.

⁶ Badanie *Aktualne problemy i wydarzenia* (236) zrealizowane w dniach 7–13 stycznia 2010 na liczącej 1052 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski, przez CBOS. Wyniki dostępne na stronach: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_029_10.PDF

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

zaufanie do związków zawodowych, a jedynie co piąty (21%) ufa polskiemu par-
mentowi. Najmniejszym zaufaniem Polacy darzą partie polityczne – ufa im zaled-
wie 14% badanych¹. Sumaryczny wskaźniki zaufania w sferze prywatnej i publicznej
opierają się na umiarkowaną otwartość Polaków. Poziom ogólnego zaufania
wobec kryzysu społecznego, przełomu tysiącleci, upadku kultury czy ponowoc-
zności świata relatywizmu. Nie oznacza to jednak naszej naiwności, ale jedynie to,
że współczesny świat «wymusza» na nas zaufanie do coraz większej liczby osób,
instytucji czy organizacji. Profesor Sztopka mówiąc o kulturze zaufania pokazuje, iż
jest ono niezbędnym elementem życia społecznego oraz fundamentem
bezpieczeństwa codziennej egzystencji.

Bibliografia

- Analizy problemy i wydarzenia** badanie zrealizowane przez CBOS. Wyniki dostępne na stro-
nie: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_029_10.PDF
- Anderson, E.** *Hobbes, Locke, and Hume on Trust & The Education of the Passions* w: *The New England Journal of Political Science*. – 2003. – Vol. 1.
- Barth, K.** *Podstawowa forma człowieczeństwa*, w: *Filozofia dialogu*, opr. B. Baran. – Kraków, 1997.
- Pakayama, H.** *Zaufanie: kapitał społeczny droga do dobrobytu*, tłum. A. i L. Śliwa, wyd. PWN. – Warszawa – Wrocław, 1997.
- Gruff, G.** *Etyczne aspekty zaufania* // *Prakseologia*. – 2003. – № 143.
- Gruff, G.** *Czy istnieje cnota zaufania?* // *Przegląd Powszechny*. – 2001. – № 12.
- Grudzewski, M. M., Hejduk, I. K., Sankowska, A., Wańtuchowicz, M.** *Zarządzanie zaufaniem w organizacjach wirtualnych*. – Warszawa, 2007.
- Hardin, R.** *Zaufanie*, tłum. A. Gruba. – Warszawa, 2009.
- Hobbes, T.** *Elementy filozofii*, T.II // PWN, 1956.
- Hobbes, T.** *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego* // PWN. – Warszawa, 1992.
- Kant, I.** *O wiecznym pokoju. Zarys filozoficzny*, tłum. F. Przybylak. – Wrocław, 1995.
- Kant, I.** *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg // PWN. – Warszawa, 1971.
- Lewicka-Strzałecka, A.** *Zaufanie w relacji konsument–biznes* // *Prakseologia*. – 2003. – № 143.
- Locke, J.** *Dwa traktaty o rządzie. Traktat drugi*. – Warszawa, 1992.
- Podrez, E.** *Aksjologiczne i normatywne aspekty zaufania* // *Prakseologia*. – 2003. – № 143.
- Sztopka, P.** *Zaufanie fundament społeczeństwa*. – Kraków, 2007.
- Wiśniewski, E.** *Ontologia zaufania w biznesie*, w: *Etyczny wymiar przekształceń gospodarczych w Polsce*, pod red. A. Węgrzycki. – Kraków, 1996.

Przebieg do redakcji 18.01.11

¹ *Ibidem*.